

Nieuwe en verdwenen vlinders

Tekst: Chris van Swaay

Soms krijgen we er in Nederland nieuwe soorten bij, zonder dat we nieuwe vlinders zien. En soms zijn ze ook al weer verdwenen voor we ze gezien hebben. Hoe zit dat dan? Om dat te kunnen uitleggen is het eerst belangrijk om het begrip soort te definiëren.

Wat is een soort? In de biologie wordt een soort gevormd door een aantal individuen die zich onderling kunnen voortplanten met vruchtbare nakomelingen en die dit in de natuur ook doen. Er is dus een zeer nauwe genetische verwantschap tussen alle individuen zonder dat daarmee gezegd is dat er helemaal geen onderlinge verschillen kunnen bestaan, zoals b.v. kleurvarianten. Bij kleine varianten die bijvoorbeeld regionaal bepaald zijn, kan men van ondersoorten spreken.

Gentiaanblauwtje Het gentiaanblauwtje is een van de soorten waarbij het soortenbegrip tot problemen leidt. Tot een jaar of twintig geleden was eigenlijk maar één gentiaanblauwtje beschreven: *Maculinea alcon* (Denis & Schiffermüller, 1775). Dat was bij ons tot de jaren dertig alleen bekend van blauwgraslanden en vochtige heidevelden. De eitjes worden gelegd op klokjesgentiaan, de rupsen leven in nesten van de bossteekmier en ruwknoopmier. Toen in de duinen van Meijndel bij Wassenaar gentiaanblauwtjes werden gevonden die eitjes legden op kruisbladgentiaan en er ook nog eens wat anders uitzagen, heeft Lempke (1942) deze vlinders beschreven als de ondersoort duingentiaanblauwtje (*M. alcon arenaria*). Helaas is destijds nooit gezocht naar de waardmieren, en inmiddels zijn deze vlinders al weer ruim dertig jaar verdwenen uit de duinen. Al in het begin van de twintigste eeuw waren gentiaanblauwtjes die eitjes legden op kruisbladgentiaan beschreven als het berggentiaanblauwtje *Maculinea rebeli* (Hirsch-

New and lost butterflies

In the Netherlands, *Maculinea alcon* only occurred on the foodplant *Gentiana pneumonanthe*. In 1942, when the butterfly was found in the coastal dunes on *Gentiana cruciata*, it was described as a new subspecies *Maculinea alcon arenaria*. International research during the last decades revealed that in many European countries, the *Maculinea* species using *Gentiana cruciata* as a foodplant should be considered as *Maculinea rebeli*. This opened the possibility that the Dutch subspecies of the coastal dunes was in fact a subspecies of *M. rebeli*, so adding a new species to the list of Dutch butterflies. However, the European project MACMAN has shown that there is in fact no genetic difference between *M. alcon* and *M. rebeli*, so all of these butterflies are *M. alcon*.

On the other hand, it recently became clear that the European Wood Whites were in fact two species: *Leptidea sinapis* and *L. reali*. Research in the collections of Dutch Wood Whites showed that *L. reali* was only present at one location in the south of Limburg between 1951 and 1958. After this period, only a few vagrants have been seen. Since 1992, *L. sinapis* has established itself near Maastricht, and all recent Wood Whites belong to this species.

ke, 1904). Toen vooral Britse onderzoekers in de jaren tachtig en negentig intensief onderzoek gingen doen aan de mierenblauwtjes, bleek dat deze berggentiaanblauwtjes andere waardmieren hadden, namelijk de kokermier. Dit leidde ertoe dat de 'officiële' namenlijst van vlinders in Europa (Karsholt & Razowski, 1996) twee soorten gentiaanblauwtjes bevatte: het gentiaanblauwtje en het berggentiaanblauwtje.

Niks twee soorten Maar hoe zat het nu met de Nederlandse variant? Was het duingentiaanblauwtje eigenlijk een



Hét gentiaanblauwtje.

Lars Soerink



Leptidea sinapis of *L. reali*? In het veld zijn ze niet van elkaar te onderscheiden.

berggentiaanblauwtje? Dat was dan een nieuwe soort, in plaats van een ondersoort. Even leek het die kant op te gaan, maar een groot opgezet Europees onderzoek naar de mierenblauwtjes (MACMAN) lijkt tot de conclusie te komen dat er eigenlijk geen verschil is tussen het gentiaanblauwtje en het berggentiaanblauwtje. Het zijn allemaal gentiaanblauwtjes, alleen gebruiken ze verschillende waardplanten en –mieren afhankelijk van de omstandigheden: in vochtige gebieden klokjesgentiaan (in het buitenland ook nog een paar andere), in droge gebieden kruisbladgentiaan. Niks twee soorten dus. Even hadden we er een nieuwe soort bij, maar nu toch weer niet.

Boswitje Vroeger was er één boswitje: *Leptidea sinapis*.

Sinds enkele jaren is bekend dat het boswitje eigenlijk moet worden opgesplitst in twee soorten: het boswitje *Leptidea sinapis* (Linnaeus, 1758) en het verborgen boswitje *Leptidea reali* Reissinger, 1989. De twee soorten kunnen echter alleen aan de genitaliën onderscheiden worden, en dus niet in het veld. Het zijn wel twee echte soorten omdat ze niet met elkaar kunnen paren.

De heren Hoen en Cupedo hebben een onderzoek gedaan bij opgezette boswitjes in Nederlandse collecties (Hoen, 2004). Daaruit blijkt dat de vlinders die zich de laatste tien jaar gevestigd hebben in Zuid-Limburg gewone boswitjes (*L. sinapis*) zijn, maar ook dat het verborgen boswitje (*L. reali*) zich tussen 1951 en 1958 bij Bemelen in Limburg heeft voortgeplant.

Nieuwe soort Daarmee hebben we er in Nederland dus een nieuwe vlindersoort bij, al is hij de laatste 46 jaar niet meer waargenomen. Het verborgen boswitje komt nu nog voor in Zuid-België en in de Eifel, dus wie weet komt hij nog een keer terug.

Literatuur

- Hoen, F.W. (2004). Twee soorten boswitjes (*Leptidea* spec.) in Nederland. *Natuurhistorisch Maandblad* 93: 228-231.
- Karsholt, O. & T. Razowski (1996). *The Lepidoptera of Europe: a distributional checklist*. Apollo Books, Denmark.
- Lempke, B.J. (1942). A new dutch race of *Lycaena alcon* F. *Natuurhistorisch Maandblad* 31. 106-107.

Nelly Honig